

Драгослав Ђуровић

ИМЕНА

Ово је прича о Драгољубу, који у ствари и није Драгољуб, већ Мирослав. Није он заправо ни Мирослав, али ћемо га тако звати, јер засигурно не би имао ништа против. Да се разумемо, воли он своје право име, али о том његовом садашњем имену не морате ништа знати. И зашто бисте? У времену произвољних веза између речи и ствари, како рече онај ћелави Француз који је умро баш оне године када је Мирослав *alias* Драгољуб почео да студира, зар је битно како се ко зове? Ама какав Француз? Давно је то и народ уочио: зови ме и лонац, само немој да ме разбијеш. А можда се он у овој причи и не зове случајно Драгољуб? Могао је бити Драгомир или Драгутин, али су се Ананка (нужност) и Тиха (случај) поиграле, а из те игре имена ових хеленских богиња све се у овом нашем свету и дешава.

Возећи бицикл увек истим улицама, Мирослав се често питао да ли се у животу ишта збива по некаквом плану. Уливала му је сигурност претпоставка да постоји космички поредак који је неко створио и покренуо и у коме се све дешава неумитно, оним темпом којим се и Ананкино дијамантско вретено обрће на њеном крилу, окрећући око себе читав свет. И све то неумољиво, баш као њен муж – Хронос – време. Јер и време протиче, прождирући нам сате, дане, недеље, месеце и године – слепо, глуво и незаинтересовано за наше животе.

То је значило да је довољно разумети како функционише ова природна нужност, која покреће то ко зна када створено мноштво – небеских тела, али и осталих појединачних ствари, бића, појава и догађаја – а које се креће по некаквом реду. Када то схватимо, веровао је, можемо своје деловање да уклопимо у правила која дефинишу ту, у суштини праведну космичку игру. Међутим, зебњу му је уносила ћудљива, и

неправедна Тиха, која се игра људима, не водећи рачуна о труду и напору који неко улаже, дарујући – заједно са обмањујућом Елпидом, слепом надом – хировиту срећу, пажњу, богатство и славу често недостојнима, како му се чинило. А опет, слутио је да то нема везе са упорношћу и методичношћу, већ више са чистотом срца и добрим намерама. То му је опет изазивало оно питање – шта заправо управља светом: нужност или случајност.

Иако искрен у вери, није могао да прихвати да су Богу битнији и дражи лоши људи који се искрено покају од оних ваљаних који читав свој живот проведу водећи рачуна о моралним нормама и божанским заповестима. Зар је мало било оних који су, дајући богате дарове, успели да се уздигну на ниво искрених покајника, и чија имена помињемо наглашавајући само њихова богоугодна, али не и она дела која заслужују сваку осуду. Ипак, сећао се и онога, не суди, да ти се не суди. И ко је без греха, нека први завитла камен према ономе кога осуђује. Али, правда? Где је ту правда и како да се избегне та ужасна самовоља и хировитост да у име Бога, потпуно произвољно, одлуке доносе људи? А ко смо ми да судимо у божије име? Да, ко смо? Да ли смо ми оно што јесмо или оно што мислимо да јесмо? Или смо оно што други о нама мисле или како се према нама односе? Можда сте приметили, Мирослав се плашио неизвесности.

Међутим, у животу, од свега што је могло бити на крају буде оно што је морало да се деси. Тако и он, главе пуне таквих мисли, угледа на плочнику књигу, намерно бачену или испалу случајно, Бог би га знао. Он застаде, наслони бицикл на зид зграде, подиже је, прочита насловну страну – Мишел Фуко, *Ријечи и ствари*, „Нолит”, Београд, 1971 – и утом примети да између њених страница извирује ружичасти коверат, адресован на неког Драгољуба, а од извесне Невене. Живећи сам, Мирослав је ретко имао прилику да у руци држи било шта што припада некој дами, а посебно нешто тако интимно као што је писмо упућено другом мушкарцу. Збуњено је држао књигу у једној, а писмо у другој руци, осврћући се око себе, не би ли опазио власника. И тада угледа жену која је стајала с друге стране улице. Учини му се да је нерасположена и он се досети да то није само због јесењег времена. Док је она усплахилено загледала пролазнике, Мирослав угледа у њеној руци исту књигу и сину му да је у питању први састанак наслепо и да је он, бар што се тиче даме преко пута, успео само половично. Наиме, она се појавила, али непознати човек са којим је желела да се сретне није.

Утом жена погледа у њега, запази књигу и писмо које је држао у руци, коракну пар пута и повика, додуше бојажљиво, али ипак довољно гласно: „Драгољубе!” Мирослав устукну за тренутак, као да би да јој објасни да је у питању забуна, али она већ претрча улицу и ту, пред

њим, закачи ногом тротоар и – како се чинило издалека – паде му у страсни загрљај. Заправо, био би такав загрљај да се радило о љубавном филму, али с обзиром да од филма није било ни трага, све се заправо збило мало другачије. Као што већ рекосмо, жена се саплете и залете се право у неприпремљеног Мирослава, који покуша да је ухвати, али се и сам спотаче и паде унатрашке, повлачећи и њу која се пружа преко њега. Притиснут тако, Мирослав додуше осети и нелагосност у души, зато што је нехотице довео жену у забуну, али с друге стране обузе га и нека пријатност која би се пре дала везати за тело. У ствари за тело жене, која му је, опружена, дисала у врат. Њен парфем, мирис косе и њено мешкољење, све то, иако је трајало само тренутак или два, изазивало је у Мирославу осећања на која је готово и заборавио. А онда схвати да су му обе шаке, неким чудним случајем (хм?) обухватиле баш онај део тела који мушкарци некако прво примете кад погледају даму од позади.

Тих пар секунди прође и обоје дођоше себи. Жена поче да се подиже на рукама, док су јој груди провиривале из кошуље. Она загледа Мирослава, а и он богами њу, и у том необичном положају она поново изусту: „Драгољубе”. Он се насмеши, мало и од снебивања, јер га је још увек било срамота – осећао се као неко ко се лажно представља, покушавајући да уради нешто што и није превише поштено и племенито. Међутим, сада је тај смешак прелазео и у наговештај неког могућег задовољства. Мирослав се присети шта му је радити и устајући поче да отреса прашину са одела незнанке. Тако му дланови поново пређоше преко њених облина. А и њене руке, које су намештале његову разбарушену косу, уз њен глас који је одавао олакшање јер је пронашла онога кога је ишчекивала, учинише да у Мирославу (коме се свидело ново име – Драгољуб) ишчезе свако снебивање и стид. Како они што желе исто не морају дуго да се договарају, њих двоје, као да се већ дуго познају, пођоше према оближњем ресторану.

Држећи је овлаш, док јој је помагао да се попне уз неколико степеника, опијен њеним осмехом, у њему настадоше и последњи трагови сумње и преиспитивања и он се препусти животном току који га је управо понео у будућност – безимену и неизвесну, али тако обећавајућу.

НЕГДЕ СЕ МОРАМО ЗАУСТАВИТИ

Аристотел из Стагире је био опседнут пореклом философије. Питао се – ко је први философ – тај који је пре свих пронашао било коју науку и тако с правом изазвао дивљење људи, али не само због практичне користи коју би он сам, а и други имали, од тог његовог проналаска, већ због саме његове мудрости. Па и није сврха философије, мислио је Аристотел, у томе да нам доноси неку практичну корист, већ да оплемењује и уздиже душу онога ко се философијом бави.

Трагајући за почецима философије, падала су му на памет разна имена, која је записивао испред себе. Неко од седам хеленских мудраца? Можда Клеобул из Линда за кога се причало да је снагом и лепотом Хераклов потомак, а да не заостаје ни у мудрости, коју је упознао у Египту, задевао у загонетке и писао у хексаметрима? Посебно је Аристотелу био драг због гноме – мера је најбоља. Или је то можда скромни Бијант из Пријене који није хтео да прими онај златни треножац – кога су заједно са осталим уловом извукли из мора рибари, па га наменили најмудријем – јер само богови могу бити мудри? Изванредан беседник и бранилац многих на суду, али снагу убеђивања користио је само у добре сврхе, учећи и друге да побеђују говором, а не силом. Иако је веровао да је већина људи лоша, ипак је саветовао да ваља гајити наду и васпитавати душу и разум. А шта је са Талесом из Милета? Зар он није први међу Хеленима заслужио назив мудрац, предвидевши помрачење Сунца? Еј, он се и у божанске ствари разуме! У реду, размишљао је Стагираин, ако баш и није бог Хелиос сваког дана прелазио ватреним кочијама преко неба од истока ка западу (јер је већ и Анаксагора из Клазомене упозорио да је Сунце само усијани камен и да није веће од Пелопонеза) ипак је стари Милећанин познавао законе космоса, у чијем центру се налази, сматрао је Аристотел, непокретни покретач – Бог – па су и космички закони у ствари божански. Неодлучан, философ тешко уздахну и настави у себи. Да није први философ неко још старији? Космогонијски песници? Епименид? Онај што је као дечак, чувајући овце по врлетима Крита, заспао у некој пећини и провео у сну педесет и осам година. За то време је постао миљеник богова добивши поетску, пророчку и исцелитељску моћ. Или неко још древнији? Хомер? Митски Орфеј? Из све даље и даље прошлости израђала су имена једно за другим, али Аристотел ни за које није био сигуран да је баш то тај зачетник философије и науке.

Смркнул, он прекиде за тренутак своје мисли, удишући жудно влажни ваздух месеца антестериона¹. Одшкринута врата су га мамила да

¹ ἀνθεστηριών – крај зиме и почетак пролећа.

изађе из куће, али како је устајао рано и већ осећао умор, само се протегну и зевну уживајући у мирисима зеленила и шаренила анемона, асфодела, љубичица и другог цвећа, које се и у ово доба године већ ширило атичким брежуљцима. Капци су му се склапали и он узео у руку своју бронзану куглу испод које је стајала метална посуда; кад би му кугла исклизнула из руке и пала у посуду, тај звук би га пробудио. Желео је да настави са радом, јер ми смо само оно што непрекидно радимо и због тога је контрола нашег деловања – контрола нашег карактера. Стагиранин се сећао Хераклитових речи да је наш карактер у ствари наша судбина, наш дајмонион², добар или лош. Зато је контрола карактера заправо способност да управљамо сопственим животом. А философ је имао велику жељу да управља сваким тренутком свога живота. На то су биле усмерене све његове навике и педантерија, чак и његова умереност по којој је био познат, а пре свега логика. Због тога је потиснуо сваку брзоплетост у доношењу одлука и иштриност у закључивању. Сумњичав према интуицији, трудио се да му сваки закључак нужно следи из темељно проверених и несумњивих премиса. Та методичност га је чинило срећним, а срећа је свакако циљ нашег живота, без обзира како је схватимо. Аристотел је срећу налазио у раду са омладином. Од како је основао овде у Атини своју школу, Ликеј, дани су му пролазили рутински. Пре подне – езотеричка предавања – за ученике вољне да, изван свакодневне вреве, посвете живот философским и научним истраживањима. После подне, у шетњи – езотерички разговори – о не баш предубоким питањима, у којима се учитељ опуштао, лепо обучен као увек (зар лепота није боља од сваке друге препоруке). Философ је у својој школи био срећан, јер образовање је украс у срећи и уочиште у несрећи. Е сад, некада је оно и велика мука, зато што су за образовање, уз природну надареност, потребни мукотрпни рад и непрестано вежбање. Али, ако корени образовања јесу горки, плодови су му зато слатки. Па, иако је имао прилику да се увери да захвалност најбрже стари, ипак су му задовољство пружали ученици постајући најумнији људи Хеладе. Као и његов учитељ Платон и он је знао да су образовање и васпитање темељ добре државе. Зато васпитачи заслужују више поштовања од родитеља, јер ови деци поклањају само живот, а учитељи – леп живот.

С тим мислима опет задрема. Утом кугла звекну у посуду и он се трже. Рукама пређе преко увек лепо ошишане косе и протегну се на свом богато тапацираном и декорисаном клисмосу.³ Данас неће ићи у Ликеј.

² δαμόνιον – полубожанство, и добро и лоше, свако на рођењу добија једног, па какав се коме заломе.

³ Дрвена столица са елегантно искривљеним наслоном и ногарима и седиштем од испреплетених конопаца.

Прошетаће са својим посинком Никанором, јер је јуче започело слављење малих Елеусинских мистерија, приношењем жртви Деметри и Персефони, а за који сат се у атинском предграђу Агри, на потоку Илису, врши ритуално купање оних који ће у мистерије бити увођени. Кроз полусан, до ушију поче да му допире глас његове друге жене, Харпилиде. Иако се често сећао прве, Питијаде, ова друга му је била нарочито драга јер је била из Стагире као и он. А философ је волео своје родно место. Поносио се тиме што је наговорио свог ученика, Александра Великог, да му обнови родну Стагиру, коју је Александров отац, Филип, претходно разорио. На Атину се никада није навикао. Иако је од своје седамнаесте године живео у њој, осећао се као странац. Ти Атињани, пронашли су пшеницу и законе, али пшеницу користе, а законе никако! А он, човек од философије (а у томе и јесте корист од философије) радио је без принуде оно на шта друге тера страх од закона. Ах, други... Имао је овде доста пријатеља, али ко има много пријатеља, нема правог пријатеља. Таквих више није имао. Надао се бар једном у овим годинама, јер пријатељи су једна душа у два тела. Али, нада је само сан будног човека, што он тренутно није био у потпуности. У таквом магновењу опет поче да размишља о пореклу философије. Ко је први философ: Орфеј, Хомер, Питаг, Бијант, Талес, Питагора, Епименид, Солон, ...?

Из дремежа га поново прену Харпилида. Приближавао се рођендан њиховог сина Никомаха и списак званица се ширио. Изнервирана, жена повика: „Па, негде се морамо зауставити”, исцепа списак гостију и половину заврљачи у ђубре. И у том моменту философу син у – негде се морамо зауставити! Онако бунован, заборави на методичност, на логику и нужно следовање закључака из проверених и несумњивих премиса, дохвати писаљку, не гледајући забоду је у списак испред себе и прочита насумице прободено и изабрано име првог философа – Талес из Милета. Аристотелу се уз осмех оте велики уздах олакшања. Заједно са њим одахнуше и душе свих будућих историчара философије.

СТО

Франачки краљ Карло Ђелави, најмлађи син славног Лудвига Побожног и унук још славнијег Карла Великог, седео је за препуном трпезом и јуначки чистио своју страну стола, обилато се частећи вином, које су слуге, да не грешимо душу, наливале и његовим многобројним рођацима и дворјанима, јер је краљ уживао у дивљења вредном обичају да сви његови живе под истим кровом, да се греју на истој ватри и да обедују за истом трпезом.

Карло је волео шалу и не би се могло рећи да је био злурад, али је имао обичај да се натоврзе на некога исмевајући га пошалицама, које су често биле простачке, а по правилу тупаве, додуше баш онакве какве одговарају пијаном друштву, али не и оном једном трезном човеку, који се хиром судбине и не баш својом вољом, нађе на таквом месту. Вечерашња крајева жртва био је ирски калуђер и философ, Џон Скот Ериугена⁴, који је седео баш наспрам његовог височанства, што се сматрало великом чашћу.

По ко зна који пут те вечери, Карло, али и остали за столом, упућивали су Ериугени подругљиво питање: „Шта дели Ирца од будале?” Одговор – само једно слово⁵ – сви су подразумевали и нико га није гласно изговарао, али су се зато грохотом смејали и то све жешће што се философ више повлачио у себе. Гледајући краља како радосно трупка ногама о под, па чак и слуге које га пријатељски тапшу по леђима, Ериугена је спас тражио у својим мислима.

А оне су га водиле у Ирску, у манастир у коме се образовао и одакле је и кренуо, по заповести управо Карла Ђелавог. Покушавајући да се искључи из вечерашње вреве, Ериугена је замишљено гледао у салату и пера младог лука, која су стајала пред њим на столу и њихова боја га пренесе на зелене обронке ирских брда. Али, пријатност коју су изазивале слике родног краја мешала се са њему неуобичајеним осећањем, које га је обузимало при помисли да је већ у годинама у којима, овако дежмекаст и тром, није био склон путовањима. Гладећи нервозно обријано теме, присећао се свега што је претходило његовом доласку овде, а што је сада у њему изазивало љутњу. Ех, да само источноримски цар Михајло Балбус није тридесетак година пре тога послао Лудвигу Побожном један примерак књиге Дионисија Ареопагите или да је бар неко на двору овог другог знао грчки, не би морали са крајњег запада Европе да доводе њега, једног од ретких познавалаца језика Дионисија Ареопагите или онога ко је то дело стварно написао.⁶ Да, рет-

⁴ Џон Скот Ериугена или латинизовано Johannes Scotus Eriugena или краће Јован Ирац. И ово „Ериугена” означава да припада народу Ирске, али је и само име „Скот” у ствари назив за Ирца тог времена, јер је у веку у коме је он живео (IX) Ирска била позната као – Scotia Maior, а Ирци као – Scoti.

⁵ Игра речи. Француска реч за будалу „(le) sot” и „Scot” тадашњи назив за Ирца, разликују се само у једном слову.

⁶ Тај текст који представља покушај да се помире неоплатонизам и хришћанство, приписивао се Дионисију Ареопагиту, који је живео у првом веку после Христа и који ово „Ареопагита” дугује или томе што је био судија у атинском Ареопагу или чињеници да га је сам Апостол Павле, претходно га преобративши у Хришћанство, рукоположио на место атинског епископа и то на брду Ареопаг. Касније је установљено да Ареопагита није могао да буде аутор, па се списи називају Псеудо-Дионисије.

ких, јер је после пада Западног Римског царства на тим просторима некако јењавала потреба за учењем грчког језика с обзиром да је лагано нестајало и интересовање за хеленску ученост. Позив додуше није стигао од Лудвига већ од његовог најмлађег сина – баш овог који је вечерас седео с друге стране стола и који га је свако мало подбадао оним несносним питањем о разлици између Ирца и будале. Помисао на њега скупљала је Ериугенине густе обрве и појачавала му израз незадовољства на лицу. Философ вечерас није могао да га поднесе, без обзира што је поштовао чињеницу да је краљ – иако неписмен – веома ценио образовање и, као и његов деда, окупљао такве људе на свом двору, настављајући Каролиншку ренесансу. А писмених људи који су још познавали и грчки језик било је само у ирским манастирима.

И тако се, реметећи свој устаљени животни ритам монаха, овај учени Ирац нашао на франачком двору преведећи на латински текстове Дионисија Ареопажите и светог Григорија Ниског⁷. Сместивши се без имало своје жеље у историју философије као први средњовековни филозоф на Западу – Ериугена – увек промишљен и научен да се препушта божијој вољи, али и оној земаљских ауторитета, нађе свој нови дом далеко од травнатих ирских брежуљака, окомитих морских литица и таласа Атланског океана, међу сировим људима континента, чије уши нису навикле на Хомерове стихове и Платонове дијалоге. И шта их је онда, овако распојасане, било брига за старе списе и мирење неоплатонизма и Хришћанства?

Већ довољно притиснут овом разузданом гомилом људи, још више поче да га гуши и да му смета галама и гужва за трпезом и задах пијаних људи, а његова љутња претварала се у бес. Краљев ауторитет све се више топио у Ериугени, јер слаб је то ауторитет, ма чији био, ако није поткрепљен ваљаним аргументима, већ пијаним баљезгањем и разулареним, непристојним понашањем. Ериугена се већ потпуно смркао, а његово нерасположење и гнев, само су чекали прилику да се објаве. Не задуго.

Још једном га пресече краљев крклави глас који му се обраћао кроз смех, препуних уста: „Шта дели Ирца од будале?!“ Да, стварно, шта дели Ирца од будале?! И тада се нешто преломи у њему и сву бесмислену љутњу према Михаелу Балбусу и Лудвигу Побожном, Дионисију Ареопажити и Григорију Ниском, варварима који освајају Рим, остављајући иза себе пустош у душама, и овим неуким простацима око себе, изли Ериугена у једном тренутку ослобађајуће непромишљености у одговор – неочекиван, гласан и дрзак – Карлу Ђелавом и читавој пијаној булументи разрогачених очију и отромбољених уста од запрепашћења: „Шта дели Ирца од будале? Па, само овај сто, господару!”

⁷ Григорије, епископ у Ниси, један је од чувених Кападокијаца, уз свог старијег брата Светог Василија Великог и свог блиског пријатеља Григорија Богослова.